

Historia ez da ikusten, asmatu egiten da

Joxe Azurmendi

Laburpena

Zientzia bakoitzak bere objektu propioa du, edo objektua begiesteko molde berekia. Historiak nola aurkitzen ditu bere objektuak? Historiak ez du a priori berak egin-egina historialariari ematen dion objekturik. Hasieran, mito bat dago, herriaren jatorria esplikatzen duena. Herri guztiek dute beren «mitoa», beren jatorriaren mitoa. Herri guztiek modu bertsuan esplikatzeko dituzte beren hastapenak, antzeko egitandi eta heroiak dituzte. Gero, objektu «mitiko» horri historia bat suposatzen zaio, krazio batzuk, espiritu edo arima bat nolabait. Espiritu edo arima delako hori eraikuntza bat da, oraingo interesekin asmatzen dena, baita horren jatorri eta leinu historikoa omen dena ere. Historia eraikuntza da. Ez da objektzio bat historiari: hain zuzen ere, errealtatea eraikuntza da.

Hitz gakoak: historia, mitoa, hastapenaren mitoa, nazioa, genealogia.

Noiz eta non hasten da Espainia: Atapuercan?, iberiar eta zeltekin eta, Sanchez Albornozeke esango zukeen moduan, haien «tenperamentuaren jarauntsi» espainolarekin?, Erresuma bisigodoan, Covadongan?, Errege Katolikoekin?... Noiz hasten da historia, edo nola etortzen gara hasiera-hasierako puntura; esate baterako, Frantziatz, Alemaniatz mintzatzera, historian halako objektuak jartzera?

Zientzia bakoitzak bere objektu propioa du, edo objektua begiesteko molde berekia. Historiak nola aurkitzen ditu bere objektuak? Erdi Aroko historialari batek Frantziarik nola aurkitzen du? (eta nola aurkitzen du Erdi Arorik?). Esaterako, Euskal Herria historiagintza zientifiko baten objektua izan liteke? Bistan da, historiagintzaren objektua zedarrizteko irizpideak Estatu modernoaren perspektibatik hartzen baditugu, objektu legitimoak Esta-

tuak berak eta horien deribatuak aterako direla. De fakto historiagintza zientifiko moderno kasik dena Estatuon perspektibatik eta horien zerbitzuan egin da, *à la Hegel*. Elizaren perspektibatik beste objektu batzuk berdin legitimoak ager litezke (ordena erlijioso supranazionalak edo, esaterako). Estaturik gabeko nazioen perspektibatik begiratu nahi izanez gero, beste irizpide batzuk aplikatu beharko dira, berdin legitimoak –legitimatzen badakigu.

Arnold J. Toynbeeri hau irakurtzen diogu, itzulpen espainolean: «(...) El desarrollo en los últimos siglos, y más particularmente en las últimas generaciones, del presuntamente autárquico Estado soberano nacional ha llevado a los historiadores a escoger las naciones como los campos normales del estudio histórico. Pero ninguna nación o Estado nacional de Europa puede presentar, aisladamente, una historia que se explique por sí misma. En realidad, si no se encuentra que Gran Bretaña (o, en los períodos más antiguos, Inglaterra) constituye en sí misma un campo inteligible de estudio histórico, podemos inferir con seguridad que ningún otro Estado nacional europeo moderno resistirá este examen».

Historiak ez du a priori berak egin-egina historialariari ematen dion objekturik (subjekturik). Orain alde batera utzita eraikuntza horiek, subjektu historikoak, denak objektu «mitikoak» direla, gogoan har dezagun, Frantzia adibidez, edo Euskal Herria, kontzeptuak berak, eraikuntzak direla beti, eraikuntza konplexuak (historiko, kultural, politiko, juridiko, etc.) eta «interesatuak». Kognitiboki, politikoki, etc., interesatuak, eta beti ez moralki berdin legitimoki interesatuak (askatasun mito bat ez da inperialismoaren mito baten balioberdina moralki). Gero, objektu horri historia bat, hots, jardute eta jasate bat suposatzen zaio, kreaizio batzuk, espiritu edo arima bat nolabait, aiurri edo arima delako hori are gehiago baita eraikuntza. Eta arima horren jatorri eta leinu historikoa omen dena (Sanchez Albornozen zeltak, iberiarrak) eraikuntza bat izaten da orobat. Historia eraikuntza da. Ez da objektzio bat historiari: hain zuzen ere, errealtatea eraikuntza da.

Zein tipotako eraikuntza da historia?

ASTERIX

Asterix *le Gaulois* komiki bat da, mundu guztian gustatua. Baina ez da komikia soilik. Batez ere da aspaldiko mito historiko bat, bertsio modernizatuan. Eta da filosofia bat guztiz arriskugarria pilulatan kontzentratua: honi ez baitoigu erreparatu ohi, heroi galiarraren zirkun-zarkunak dibertituak

segitzen ditugun bitartean. Irakurleak ohartu ere gabe, umorezko figuren moztarri maitagarrienean, umore oso gutxiko filosofia politikorik nazionalistena antzesten da horren begien aurrean.

Asterix eta Obelixen istorioak bi molde hauetako batekoak izaten dira: edo bi heroiek atzerrira joan beharra izaten dute, eta mundua konpondu eta gero, garaipentsu itzultzen dira etxera; eta herrixka galiar osoak heroien itzulera oturuntza nazional handi batekin su lamaren birundan ospatzen du. Edo atzerritarrak, jeneralean erromatarrak, auzunean muturra sartzen lotsagabetzen dira, eta bi heroiek, sekulako pandemonium batean kristoren egurrak eskuin-ekzer banatuz, zapartatuta uzten dituzte erasotzaileak; eta herrixka galiar osoak heroien garaipena oturuntza nazional handi batekin su lamaren birundan ospatzen du. Azkenekoa, garaipena eta oturuntza, elementu falta ezinezkoa da Asterix eta Obelixen istorioetan: borrokaren ondoren garaipenak eta euskaristia nazionalaren ospakizunak etorri behar du. «Le jour de gloire est arrivé...»

Lehenengo eredia denaz bezainbatean: Asterix eta Obelix ez dira inoiz euren borondatez ateratzen ergoien arkadikotik. Tribuko buruzagiak edo druidak misio bereziren bat gomendatu dielako joaten dira atzerrira. Ez bedi pentsa Frantzia kolonialista denik. Algeriara edo Indotxina/Vietnamera, etab., etab., historiak gomendatu dien misio zibilizatzailea konpliztera bakarrik joan dira beti frantsesak.

Tipo bat sortzeko, hala nola Chaplin zinema mutuan, istorioaren egiturak zuzenekoak izan behar du (mezuaren joaira); osagaiak, gutxi eta behin eta berriro ohikoak; jokabideak, ia mekanikoak, keinu berak beti errepikatuak; situazioak, aldeztu aurretik askaerari erraz antzematekoak; bukaera, *happy end* errituala. Horrela istorioak serie bilakatzen dira, historia esentzial bateko aldiunak. Asterix eta Obelixek eta euren lagunak galiarraren esentzia bere faseta ezberdinetan errepresentatzen dute: hots, Frantzia esentziala. Eta Frantzia horrek bere historia duen kontzeptua aurkezten da Asterixen abentura guztietan: beti erromatarrek eraso, hau da, ingelesek eta alemanek eta espainolek, bera baino auzo boteretsuagoak; baina beti bera garaile, txikiagoa izan arren, edozein etsai apurtzeko superahalak ematen dizkion edabe magikoaren sekretua baitu: bere espiritu nazional garaiezina. Bi momento hau du, hortaz, Frantziaren historia esentzialak: kanpokoen eraso behin eta berriro, eta frantsesen erresistentzia amorratua eta garaipena. Beti horrela izan da: behiala erromatarrekin, gero ingelesekin ehun urteko gerran, alemanekin eternitate guztian. Erresistentzia Frantziako historiaren esentzia da, eta komunitate galiar/frantses oso-osoaren jarrera da... Erdi Aroa ezker

Frantziako Erresuma, inguruek eraso baino gehiago inguruko lurren eraso-tzaile eta anexionatzaile lapurra izan dela, historian ezagun samarra da, baina Frantziak duen bere buruaren kontzeptuan hori ez da sartzen. Historia datu selektiboekin egiten da. Larrialdi larrietan historia modernoan egiazko erresistentzia eta garaipena Frantziak ingelesei eta iparramerikarrei zor izan diela, Asterixek ez daki. Memoria nazionala selektiboa da. Erresistentek ez asko eta «kolabo»ak ez gutxi izan direla, bazter utz daiteke. Oroipen eta ahazpen selektiboekin burutzen da identitate nazionala (Vichy istripu bat izan da, ez da Frantzia esentziala), Euskal Herriari eta euskaldunoi hori ukatu nahi izaten bazaigu ere. Diferentzia sozialek, ideologikoez, politikoez, klase borrokek, iraultzek, ez dute «la grande nation»en bat-izatea zatitzen. Edozein diferentziaren gainetik, Frantzia esentziala betidanik bat da, Asterixen herrixka galiarra beti bat den bezala.

Asterixek espresatzen duena, beraz, Frantziaren arima jatorra da.

Arima hori zer den eta funtsik funtsenean zertan datzan, jatorriarekin adierazten da: arima frantsesa esentzialki galiarra da. Zer baiesten eta zer ezesten da jatorri konkretu horrekin?

Aurrenik ohartzekoa, zerbait zer den, kasu honetan nazioa edo arima nazionala zer den, haren jatorriarekin azaltzen dela. Hots, arbasoen mitoarekin: euskaldunak, Tubalen haurrak; frantsesak, galiarren oinordekoak, etab. Nazioa berdín leinu bat. Izaera nazionala, natura, genealogian errotzen da («ab-herria»). Genealogiarekin esplikatzeko da «esentzia»: historiako gorabehera guztien azpian irauin dirauena; historian zehar objektuaren identitatea edo jarraipena (zer ikusi behar du Erdi Aroko Frantziak oraingo Errepublikarekin?) legitimatzen duena. Erreferentzia genealogiko hau nazioaren Kanten definizioan bertan ageri da: nazioa «jatorri komuneko» jendea da, hitzak berak adierazten duenez («natio»).

Eszenatokiaren atzeari begiratzen badiogu, Asterix, edo Frantziaren arima galiarra (gaur ez gara eskandalizatuko arimaren kontuagatik), errepublikanismo frantses ideologikoaren bandera bezalakoa ageri zaigu. Iraultzak ezabatu egin du iragana, historia. Baina horrela desagertzen dena ez da historia, historiaren irakurkera bat baizik, ideologia bat. Tradizioaren aurka, Errepublika iragan nazional berri baten, memoria «demokratiko», antikatoliko, laizista baten premian aurkitu da, hau da, «arma berrien armategi» baten beharrea, Augustin Thierryren berbekin esateko, erreakzionario absolutisten eta Iraultza aurreko garaien nostalgikoen kontra argudiatzeko. 1828an Augustinen anaia Amédée Thierryk *Galiarren Historia* handi bat publikatu du prehistorian hasita, eta pintatzen duen haien

karaktreak Asterixen argazkia ematen du: «une bravoure personnelle que rien n'égale chez les peuples anciens; un esprit franc, impétueux, ouvert à toutes les impressions, éminemment intelligent...; une répugnance marquée aux idées de discipline et d'ordre si puissantes chez les races germaniques». Baina inporta duena oraindik ez da hori. Ordura arte Erresumaren sehaska sakratua Reims zen, han abiatzen zen Frantziaren existentzia festa erlijioso solemne batekin, Klodobiko edo Clovis buruzagi frankoaren eta hiru mila gudariren bataioarekin San Remigio Gotzainaren eskutik, Jainko katolikoak Tolbiaceko batailan (496) emandako garaipenagatik denak konbertituak. Hala Frantziaren sorrera Jainkoak berak paratua zen. Frantziako historiari *Gesta Dei per francos* zeritzon. Henrike I.a ezkerro (1027) Frantziako erregeak Reimsen izan dira kotsakratuak. 1825ean, Errestaurazioko Karlos X.ak, Antzinako Erregimenarekin lotzeko keinu sinbolikoan, Reimsen osparazi du bere koroapena. Reimsen Monarkiak, Frantziak eta Elizak bat egiten zuten: Frantzia Elizaren alaba nagusia da, etc. Asterixen edo galiarren hautuak, hortaz, Frantzia eta Frantziako historia, erregeena eta Jainkoarena izatetik, herriarena izatera iraultzen du (edo «arrazarena»). Asterix arraza frantses jatorraren prototipoa da, Frantzia monarkiko, eliztarraren aurka.

Bigarren fase batean Asterix, Galiako herrixka hori «erromatarrek inoiz ez menperatua», sinbolo antifrankoa bilakatu da, hots, antialemana; bereziki 1870/71ko gerra franko-prusiarra eta Sedango ausiabatzen ondoren, eta hala II. Mundu Gerra ostean Europako Batasunaren mugimendua zabaldu den arte (azken garai honi zor zaio egungo Asterix alaigarria). Memoria nazionalaren *lux et origo* puntua Clovis erregearen tokian Virgenterix «lehen patriotak» hartu du. Reimseko katedralaren ordez Alesiako guda-lanak. Napoleon III.ak egundoko monumentua jaso dio erromatarrei buru egin zien buruzagi galiarrari (1866), heroiaren zazpi metro gorako estatuarekin, Aimé Milleten obra, eta Viollet-le-Duc arkitektoaren zutoinean hitzok irarrita: «La Gaule unie/ Formant une seule nation/ Animée d'un même esprit,/ Peut défier l'Univers». Vertzingetorix eta galiar «berpiztuekin», XIX. mendeak mitologia (arima) berri bat eman dio Frantziari. Frantses bakoitza patriota galiar bat da Erromaren aurka; Prusia eta Alemaniaren aurka, alegia. Thierry anaiak, Henri Martin, etc., historialari frantses handienak, denak Estatuaren zerbitzari leialak, mito hori brodatzen aritu dira. Eta III. Errepublikako maisuek eskolan hexagonoko hurrei bezalaxe kolonietako neska-mutiko beltxei fede laiko berria irakatsi diete errezatzen: «Nos ancêtres les Gaulois étaient grands et blonds...»

Hala ikasi zuen eskuliburutxoan Henri Salvador haurrak, guyanarra eta beltza bera, geroago Paris guztiari barre eragin diona kanta kantatuz: «Nos ancêtres les Gaulois/ Cheveux blonds et têtes de bois/ Longues moustaches et gros dados.../ Faut rigoler, faut rigoler». Honela, hirugarren fase batean jada, galiar errebantxista kalpar horail mustatxandia, kolonietako artista beltzaren ironiak gaiztogabetu eta gozatua, Goscinny-Uderzoren komikietako Asterixen transformada daiteke. Orain frantsesak, galiarren leinukoak eta sekulako gudariak beti ere, munduko arbasorik sinpatikoenak dituen nazio handia dira.

Azkenean zer gara gu arbasoen produktuak baino? Eta zer dira arbasoak gure produktuak baino? Nolabait, historia ez da genealogia besterik.

JON ETA DOROS, EDO JATORRIAREN MITOAZ

Erekteo Atenasko erregeak alaba bat zuen guztiz ederra, Kreusa izenekoa, eta Apolo harekin maitemindu eta esposatu zen, aitak ezer jakin gabe, eta haur bat egin zion. Alabak, aitaren beldurrez, zapietan bildu eta Apolorekin elkarganatzeak isilpean izaten zituen haitzuloan utzi zuen haurra otartxo batean; eta seinaleren bat gabe ez uztearren, pitxiak ipini zizkion zapien artean. Apolori Olinpo goian ez zitzaion ohartu gabe pasa jaiotza. Baina, batetik ez zuen bere maitea denen aurrean nabarmen utzi gura, bestetik bere haurra ere ez inolako laguntzarik gabe. Hala, bada, zerua eta lurraren artean egunoro inor ohartzeke joan-etorrian dabilen bere anaia Hermesi, arren eskatu zion otarra Delfosko Orakulura eramateko eta han Tenpluko atarian uzteko. Hala egin zuen Hermes hegodunak, egin ere, arin batean.

Gauetz gertatu zen hori. Hurrengo goizean, eguzkia gora zihoala, Delfosko Andre Apaiza etorri eta Tenpluan sartzera zihoan, bat-batean haurra lotan hauteman zuenean. Krimenen baten fruitutzat jo eta atari santutik kanpora ateratzera zihoan ja, jainkoak haren bihotza bigundu eta errukiz bete zuenean. Otartxotik jaso eta, aitarik ez amarik ezagutu gabe, berak hazi zuen haurra, Delfosko profetesak. Eta bere aitaren aldare inguruan jolasean hazi zen haurra, gurasoek deus jakiteke. Gazte lerdan bat bilakatu zen. Delfosko jendeak, hura Tenpluaren zaintzaile bezala ikustera ohitua zegoen eta, jainkoak jasotzen zituen opari guztien altxorzain izendatu zuen. Eta hala bizi zen mutila, bere aitaren Tenpluan bizitza santu bat biziz.

Bitartean Kreuzak ez zuen jainkoak deus gehiago jakin eta hark bera eta bere haurra osoki ahaztuak zituela, pentsatzen zuen. Aldi hartan atenastarrek

Eubea irla hurbileko biztanleekin gerra izan zuten, eubearrak sakailatuak izan baitziren arras. Ez, ordea, atenastarrei arrotz prestu batek laguntza efikaza eman gabe. Arrotz hori Xuthos akaiarra zen, Eoloren haurra, Zeusen haurra berau, gudari zangarra. Emandako laguntzaren sari, erregearen alaba Kreusaren eskua eskatu zuen, eta erregeak eman. Baina ezkontza hori jainkoari gaitzitu zitzaiola, ematen zuen, ez zuten haurrik. Noizbait ere, senar-emazteek Delfosko Orakulura erromes joatea erabaki zuten, haur baten bedeinkazioa erregutzera. Jainko-etxearen atarira heldu zirenean, Apoloren seme gaztea orduantxe agertu zen atarian, ateko posteak ohi bezala ereinotz koroez apaintzera.

Mutila, andre noblea masailetan behera negarra zeriola ikusi zuenean, ea nor zen eta bere minduraren zergatikoa zein zuen, galdetzen ausartu zitzaion. Biak solasean ari zirela, Xuthos heldu zen eta «Nor da jainkoaren profeta gazte hau?» itaundu zion emazteari. Gazteak, orduan, apal-apal, bera Apoloren Tenpluko zerbitzaria baizik ez zela, adierazi zion Printzeari, baina santutegi barnean bai, Delfostarrik nobleenak, zotzak hautetsiak, bildurik zeudela tripodearen birundan, handik orakulua esatera orduantxe baitzihuan Andre Apaiza. Hori entzun eta, pozez beterik, Printzeak agindu zion emazteari, otoizlariak ohi duten abartxoekin apaindu eta Apolori, atari zabalean dagoen ereinotzez inguraturiko aldarean, otoi egiteko orakulu mesedegarri baten alde. Printzea bera Tenpluko santuenera sartu zen arin. Bitartean jainkoaren altxorzain gaztea atarian geratu zen guardia egiten. Ez zen denbora asko pasa, Tenplu barneko atekak durunditsu irekitzen eta berriro ixten entzun zituztenean mutilak, eta hantxe bertan Xuthos agertu zen alaitsu lasterka, eta bera lepotik hartu eta besarkatzen zuen zoroki, behin eta berriro seme deitzen ziola. Gazteak ez zuen hura guztia tutik ulertzen eta besoekin bultzaka apartatu egin nahi zuen. Xuthosek, aldiz, ez zuen uzten apartatzen. «Jainkoak berak errebelatu dit —esan zion—, kanpora irten eta topo egingo nuen lehena, hura ene semea zela eta jainkoaren oparia. Hori nola den posible, ez dakit, nire emazteak sekula ez baitit haurrik eman. Hala ere jainkoaz fidatzen naiz, eta berak argituko du misterioa». Eta Jon ipini zion semeari izena, Tenplu aurrean joan zihoala aurkitu zuelako.

Tenplua utzi eta, Xuthos eta Jon Parnaso mendira joan ziren, Delfostarrek han Apolo bezain santuki Dioniso gurtzen baitute. Libazio bat, esker onezko opari, seme aurkituarengatik isuri ostean, denda handi bat jaso zuten han bertan, mahaietan zilarrezko ontziak jaki gozoz betez eta edalontzi urrezkoak ardorik nobleenaz. Eta Xuthosek bere mezularia Delfos hirira bidali zuen, eta biztanle guztiak gomitatu zituen bere alegantzian parte hartzera. Laster bete ziren mahaiak denda handian gomitatu koroadunez, bai

denak galanki eta alaiki bapo berdindu ere. Jan-gainekoetan, agure xelege bat, haren imintzioek barre eragiten baitzieten gomitatuei, bazkaltiarren ardo-zerbitzariarena egiten hasi zen. Xuthosek laster ezagutu zuen agurea bere emazte Kreusaren morroia zela, eta haren leialtasuna eta zeloa gorai patu zituen. Otordua bukatu, ttuntuna hasi zuenean, ordura arteko edalontzi txikiak jaso eta gomitatuei zilar eta urrezko edalontzi handiak jartzeko agindu zien agureak zerbitzariari. Edalontzi ederrena berak hartu eta, bere nagusi berriari ohore egin nahi balio bezala, ardo bikainez goraino bete-bete zuen, inor ohartu gabe pozoilugarri bat bota zuen ordea edalontzian. Gero Jonengana hurbildu eta, edalontzia hari eskaintzeko, txurrutada bat, libazio gisa, lurrera isuri zuenean, birao bat bota zuen hantxe ondoan zegoen zerbitzari batek halabeharrez. Jonek, Tenpluko ohitura santuetan hazitakoak, hura ez zela parte onekoa, igarri zuen, eta edalontzia osorik lurrera hustuz, berria ekartzeko agindu zuen, eta libazioa solemneki berak isuri, mahaikide guztiek beren edalontziekin berdinduz egiten zuten bitartean. Hau dena gertatzen ari zen artean, Apoloren Tenpluan jainkoaren babespean bizitzen diren uso santuen banda bat, dendan sartu zen. Alde guztietan zoruan zeuden ardo errekek ikusirik, lurreratu eta, mokoak luzatuz, zurrutatzen hasi ziren. Beste guztiei ez zien gaitzik egin, Jonen parean suertatu eta hark isuritako libazioetik edan zuena soilik, probatu orduko, hegoak dar-dar hasi eta, gomitatu guztiak txunditurik, akabatu egin zen, zalapartaka. «Non da hil nahi ninduen agurea? Zeinen esanera nahastu dit pozoia ardoan?», deiadarka zutitu zen Jon, ukabilak jasota, eta zakar lepotik heldu zion agureari. Agureak, estu eta larri, Kreusak aginduta egin zuela dena, adierazi zuen. Jonek, harri eta izu, dendatik sutan irten zuen, gomitatu guztiek haren atzetik, eta, besoak jaso, hots egiten zuen: «Lur ama santa, zu zara nire lekuko, andre erektida arrotz horrek pozoitu gura izan nauela!». «Harrika! Akaba ezazue harrika!», orro egiten zuten eztaurri guztiek batera. Eta Jon eta gomitatu Delfostar guztiak Kreusaren bila abiatu ziren lasterka, andrea garbitzeko asmotan.

Kreusa Apoloren aldrean zegoen etengabe otoitzean. Bere bila amorru bizian zetozen Jon eta beste Delfostarren marmarra hurbil entzutean, indar guztiekin aldreari atxiki zitzaion. Jonek, ama zuen andreak heldu eta tira egiten zion, ama zuela jakin gabe, asilo sakratutik aldaratu eta hiltzeko. Baina Apolok ez zuen nahi bere haurra ama-hiltzaile sakrilegoa izatea. Jazotzen ari zen guztiaz argitu zuen Andre Apaiza, eta honek bat-batean ulertu zuen, berak hazitako Jon ez zela, berak Xuthosi iragarri bezala, honen haurra, Apolorena baino Kreusagandik. Tripodetik zutitu eta otartxoaren bila joan zen korrika, han aurkitu baitzuen berak behiala haurra zapietan bilduta, dena txukun-txukun gordea zuen eta. Eta eskuan hartu eta aldarera etorri zen, non

ari zen Kreusa bere biziari eustearren borrokan negarrez. Andre Apaiza etor-
tzen ikustean Jonek amore eman zuen eta, harengana zuzendurik, esan zion
begirune handienaz: «Begira, ama –ama zuri esan ahal baitiezazuket, jaio ez
baninduzun ere–, zer egin nezake? Esadazu, eta zuk esana eginen dut».
«Ikusten duzu otartxo xahar hau?», erantzun zion Andre Apaizak. «Hemen-
txe aurkitu zintudan atarrean». Kreusak segituan ezagutu zituen otarra eta
zapiak, eta «Ene seme!» oihukatu zuen, Jon besarkatuz. Baina Jon ez zen,
une bat lehenago bera pozoitu gura zuen andreaz fio. «Zapiok dira nire le-
kuko», esan zuen orduan Kreusak. «Zabal ezazu eta nik esango dizkizudan
agiriak ikusiko dituzu, nire eskuen lana da eta. Zapiaren erdian Gorgoi-buru
bat dago, sugeek inguratua». Sinesgogor, baina Jonek zabaldu egin zuen
zapia. Eta, hara!, Gorgoi-buruia zapien brodatua! «Otarrean dragoi txiki bat
ere egon behar du, gure arbaso Erekteoren oroigarri, haurraren lepoko pi-
txi». Eta halaxe zen, esan bezala. «Atenasen landatu lehen oliondoa, idor-
tezina, neuk haren abartxo batekin eginiko koroa, jaioberriari buruan ipini
niona, dago halaber». Jonek, jada oso miretsirik, otar hondoan bilatu zuen,
eta koroatxoa oraindik hezea atera zuen. «Ama, ama!» esanaz besarkatu
zuen Jonek ama. Honek bere jaiotzaren misterioa, nola berak ordura arte
leialki zerbitzatu zuen jainkoarena zen semea, azaldu zion orduan. Eta zo-
rionez beterik hirurak Tenpluan sartu ziren eskerrak ematera, aita, ama eta
semea. Andre Apaizak, tripodean eserita, iragarri zien, Jon herri handi baten
aitagoia izanen zela, joniarrak deituko zireneka. Eta Xuthosi iragarri zion
halaber, seme bat Kreusarekin izanen zuela, Doros deituko zena, mundu
guztian aintzatuak diren doriarren aitagoia izango zena. Eta bozkarioz eta
itxaropenez beterik Atenasera itzuli ziren hirurak.

Horra joniarrak eta doriarren jatorria esplikatzen duen mito bat (txit joniarrak
bera!). Biblian hainbat daude antzeko ipuinak, «herri hautetsiaren» mito
handia batez ere, mila urtetako historiagintzan eredu izan dena Europan.
Orain, ordea, laikoak eta zientifikoak omen gara. Arrazionalak. Ipuin bi-
blikoekin baino gehiago Greziarekin nahi dugu jokatu. Bakarrik, zer arrazoi
dago Bibliarekin baino harekin gutxiago kritikoak izateko, Grezia klasiko
arrazionalaren gure mito zaharra bera ez bada? Nola Jerusalemen hala Ate-
nasen historia mitoarekin jaio da. Bizi den historia. Interesatzen den historia.

ETORKIAREN MITOAK ETA GENEALOGIAK

«Hau da Adamen ondorengo izen-zerrenda», hasten da Genesi edo
Hasierako 5. kapitulua: Adamek Set izan zuen, Setek Enok, Enokek Kenan,

eta horrela Noerenganaino. Geroxeago, Abrahamenganainoko zerrenda ematen da (*Has.* 11, 10). Biblian hainbat zuhaitz genealogiko aurkitzen dugu. Genealogia eta izen-bilketa hauek interes batzuen zerbitzuan eginak izaten dira, eta denak ez dira egin interes berdinekin. Dokumentu historikoak inoiz ez dira. Laburbilduma ideologikoak dira gehiago. Israel Babiloniako deportazioan bizi izan denean, beste herri esklaboekin batera eta nahasturik tribu denak, nortasuna galtzeko arriskuan egon da. Kezka nazional edo nazionalista horri erantzuten diote *Zenbakiak* eta *Nehemias/Kronikak* liburuetakoa izen-bilketek. Identitatearen baieztapenak dira. Testamentu berrian ere Jesus Nazaretetakoaren genealogiak San Mateoren eta San Lukasen ebanjelioetan diferentek dira, interes ezberdinekin egin dira eta (ikus Vermes, 2006). Hori bai, Jainko biblikoa historiaren Jainkoa da; eta genealogia biblikoek beti giza bilakabidea Jainkoarekin eta Probidentziarekin lotu nahi dute nolabait.

Gizakiak eta jainkoak elkarrekin lotu, zentzu hertsian, heroien genealogia grekoek egiten dute. Israelen posible ez zen maneran –heroioi txapeldun olinpikoak baino ez direnean ere, Pindaroren odetan ikus dezakegunez. Iliadan, Zeusen alaba da Helena, Zeusen semea Eako –eta, beraz, Homero baitan dabilzan eakida guztiak: Peleo eta bere seme Akiles, Telamon eta bere seme Ajax, euren askazi eta etorki luze zabalekin. Ajaxen ondorengoa da Milziades (beraz, Zeusena); Akilesen ondorengoa Pirro. Heraklidak dira Espartako erregeak (Zeusen haurrak hortaz). Etorki zerutarrekoak halaber Atenasen etengabe elkar borrokatu duten leinu eta bando nagusi biak, Pisis-tratidak eta Alkmeonidak –eta, beraz, Solonekin hasi eta, historiatic ezagutzen ditugun atenastar sonako ia guztiak. Platon, Poseidonon etorkikoa bai aita bai amaren aldetik, bi aldiz jainkozkoa da. Espeusipok berak ematen duen beste genealogia baten arabera, ordea, Apolok ernaldu zuen egiaz Platon, haren ama Periktione eder-ederraz maitemindu izanik!

Erroman, Romulo eta Remo Marteren haurrak dira Rea Silviagandik. Beste Rea bat, Aventinoren ama Herkulesengandik. Merkurioaren seme Evandrok fundatu ei zuen Palatinoa, etc. Zazpi Muinoen hastapen mitikoak. Alabaina, gauza bat dira sorterriaren antzinate lainotsuko gorabeherak eta oraingo familion antzinatea. Erroman norbere familiari etorki jainkozko bat –era grekoan– aitortzen lehena Zesar izan zela, ematen du, ez beste familia aristokratikoez errezeloz ikusia izan gabe, modan zegoen aristokraziaren kultura helenikoari geroz eta gehiago arrimatzekeo prozesuan urrats lotsagabe hori emanaz. Zeharka egin du hori, egin ere, hau da, Naevio eta Enniok jada ezagutzen zuten Erromaren etorki troiarreko saga zaharra «gauzatuz». Saga horren arabera Troia hiria jainkozkoen eraikuntza zen. Eneas, Ankises erre-

gareen eta Venusen semea. Honen seme Julius izango zen Erromako *gens* Juliaren burua, leinu horretako haurrak baitziren Zesar eta Augusto. Zesarren zinezko jainkotze formala –horrela, familiarena–, kultu eta guzti, Augustok egin du, asasinatzearen ondoren. Eta Virgiliok konsakratu du epopeia familiar/nazionalaz. Handik aurrera, Erromako familia patrizio denek asaba troiarrek edo zerutarrak bilatuko dituzte –Errenazimentuan berriz ikusiko ditugun jokaera etimologista berdina. Atioak (Azioak) Atis troiarrarengandik omen datoz; Memmioak, Menestheusengandik; Sergioak, Sergestusengandik, etab. Edo, Antoninoak Heraklesen haur Antonengandikoak ei dira.

Eneidan ikas dezakegunez, Italia guztiak bilatuko du orain, lehen Grezia guztiak bezala, mundu homerikoarekin lotura, hirien eta eskualdeen jatorri grekoak edo jainkozkoak xerkatuz. Hala, Eneasen antzera, beste troiar sakanbanatu batzuek, beste hiri eta erresuma batzuk sortu izango zituzten Italian: Azestesek Sizilian, Antenorrek Ligurian (Padua hiria sortuz); Capys, Eneasen lagunak, fundatu izango zuen Capua. Pisa, Ardea, Arpi, etab., fundazio grekoak lirateke. Vulkanoren semeak fundatu izango luke Palestrina; Herkulesek berak Tarento. Manto ninfaren haurrak fundatu du Mantua, Virgilioren hiria; eta haurraren aita, nola ez, Tiberino ibai-jainkoa da. Horrela lotzen du sorterriaren etorkia eta patua bere Nagusiaren Hiriarekin poeta lausengariak.

Jatorrien mitoak askotan horixe baino ez dira: balakua eta losintxa. Baina beti ez dira izaten gauza bera historian zehar. (Deus ulertu ez duenak bakarrik uste du, mitoak beti gauza berdinak direla –XII., XVI. hala XIX. mendean–, errepikatzen direnean ere). Tribu eta familia nomada basamortukoaren artean, genealogiak elkarren arteko ahaidetasun loturak eta diferentziak markatzen zituen: larre eta ibilbide edo iturrien jabegoari jarraipena ziurtatzeko; eskubide bat (adib., lebita izatekoa) edo pribilegio bat finkatzeko, etab. (errege izateko «eskubide» genealogiko primitiboak gaur arte dirau). Grezian familia historiko handien garrantziaren adierazpen metahistorikoa ziren genealogia jainkozkoak... Gero, historian, kultura kulturatik bizi den bezala, mitoa mitotik.

Kristautasunak edozertarako ikasliburua Biblia izan duen moduan, jentiltasunaren Entziklopedia Homero izan da, Eneida gero. Handik ikasi dugu denok zer gareen. Errenazimentuak baino lehen, Erdi Aroak jada iturri bietatik edaten zuen. Adam eta Evarekin abiatu zale dira orduko kronikak, beren historia nondik-nahiko pertsonaia mitikoz hornitu zaleak diren bezala. Premia berrien arabera, genealogia berriak asmatu dira. Hala sortuko da (Espainian!) iberikoen eta Tubalen kontua, euskaldunon arbasoarena, diru-

dienez XII/XIII. menderako jada bazebilena. (Aitor, XIX. mendean, ez da horren «sekularpen» logikoa edo desbiblizapena besterik, espiritu laizista batean, eta euskaldunok espainolengandik bereiziz). Lisboa Ulisesek fundatu zuen. Britonak edo ingelesak Erromako Bruto, Eneasen birbilobaren ondorengoak dira. Frankoak, aldiz, Frantziari jatorria eta izena eman diotenak –«erromatarren ahaide hurbilak», Grimm anaien *Deutsche Sagen* liburuan (1816-1818) irakurtzen dugunez–, zuzenean Troiatik etorri dira: erreketatik ihesi, Franko izeneko printze troiarra Rhinera etorri eta han geratu da bereekin, «ibaia itsasoa zelakoan» (423. zenb.). Alexandro Handia hiltzean haren armadako parte bat Turingiara erretiratu eta bertan tokitu zen, eta haiek dira orain saxoinak (413. zenb.). Bavariarrak Armeniatik etorri ziren, eta horregatik beren armarrian Noeren arka Ararat mendian daukate (422. zenb.). Hunoak, sorginen eta basagizonen kumeak dira, horregatik dira hain txapar, itsusi eta ohilak (378. zenb.)... «Horregatik», «horregatik», errepikatzen da. Genealogia hauek esplikazioak dira hortaz: esplikazio historiko «arrazionalak».

Hala ere, bi anaia aleman ipuin eta saga biltzaile famatuek saga gisa argitara dituzte kontuok, momentu bat ere ez dituzte historikotzat hartu (literarioki interesgarritzat bai), XIX. mendearen hasieran jada. Ez dira nahastu behar historia estriktoa eta legendak. (Horiek bereizten ikasi eta gero baka-rrik ahal izango da ikasi apika, zientzia eta mitoa nahiko berdinak direla azken finean). Herodotok kontatzen du (II, 143), nola behin ohartu behar izan zuen Hekateo Miletokoak, bere burua jainko baten ondorengotzat hamaseigarren belaunaldian zuenak, jainkozko genealogia grekook zentzurik batere ez zutela, denboraren beste dimentsio batzuekin ziharduten apaiz egiptoarrentzat. (Hauentzat historiak grekoentzat baino milaka urte eta ehunka belaunaldi gehiago zituen). Zalantza gabe, Herodoto ez zen eszeptiko bakarra. *Altzibiades* elkarrizketa platonikoan, jainkozko etorkikoa dela, banaloriatzen da izen horretako gaztea, Atenasko familia nobleenatarikoa baita bera. Sokratesek, hargina besterik ez baita, bera ere baietz, Zeusen haurra dela, jaulkitzen dio ironiazko irri zuri batez, Dedaloren mitoa bere genealogia pertsonala legez baliatuz! *Akarnaiarrak* komedian Aristofanes majo burlatzen da, jatorri jainkozkoaz harropuzten den Amphiteos («birritan jainkozko») punttalakurlo ukiezin usteko batez.

«Mitoaren» aurkako aldaizea gogor XVIII. mendean sartu da, hirietako burgesia merkatari aberatsak, landa-jauregieta nobleziarekin lehian, bere arma bezala arrazionalismoa hartu duenean (klase berriaren mito berria!), ikuspegi tradizionalak oro gupida gabe birrintzeko. Genealogiak eta fami- liak ez, norberak balio duena, balio du bakoitzak. Voltairek («euskaldun

nobleari» barregarri zeritzonak, maiz esaten denaren aurka) «*qui sert bien son pays n'a pas besoin d'aïeux*» sententziatu du –ez batere gaizki, egia esan. Norbanakoaren aroa hasten da. Leinua eta nobleziaren aldean burgesiarena. (Arrazoimena bakoitzaren indibiduala da, esan du Descartesek). Gero, Iraultza Handiak ez du izango burubide onegirik (familia batzuen lekuan beste familia batzuk jarri dira nagusi; bakoitz berjabearen ordezkari masa artaldetuak kanonizatu dira; arrazoimenak ere kaskarreko batzuk hartu ditu...), baina, hori bai, XIX. mendea antiaristokrata tinko izanen da... Eta batzuk beharbada XIX. mendean geratuak ditugu, borrokan, aspaldiko mitoarekin eta ilustrazioarekin jo eta ke, hots, beren eldarnio plebeioen haize errotekin. Behintzat, inpresioa egiten du, XXI. mendera deika ari zaizkigun profeta batzuek, berak XIX.ean eta beti atzera begira baitaude, XVIII.era «aitzinarazi» nahi gaituztela derrigor. Aspaldian inorenak ez diren problema eta borroketara.

KARLOS V.a ETA BERE ASABA NOE

2000. urtean egin ziren bostehun urte Flandriako Ganten jaio zela Karlos, Espainiako I.a eta Alemaniako V.a., solemnitare infantil handiosoz eskolan ikasten genuenez. Horren karietara, kaiser Habsburgotarraren bizi-tzakoko eta garaiko Erakusketa Internazional bat antolatu zen, Ganten, Bonnen, Vienan eta Toledon ikusgai ibili zena urtean zehar.

Bonnen ikusi nuen nik. Sartu eta, ezkerretara, estreina topatu genuena, kaiserraren genealogia bat. Bat ez, bi. Eta nola ez: haren etorkia Noe beraganaino luzatzen zen. Brabanteko Dukeen Etxeko aitagoia ezin izan zitekeen patriarka bibliko huraxe baino besterik tenoreko Europan. (Urte batzuk geroago Filipe II.ari Adamenganainoko genealogia asmatuko diote bere kronistek! Progresoaren legea). Baina Biblia bakarrik ez da aski jada: Errenazimentuan gaude. Haur habsburgotarraren beste aurretiko leinargi batzuk Troiatik-eta datoz, logikoa denez; Julio Zesar eta Enperadore erromatarrekin ere senidetua dago. Jerusalem eta Erroma: Kaiserraren odolean munduko historia bikoitza biltzen da, profanoa eta sakratua. Mundua eta zerua.

Ez dira ipuinak. Metafora genealogikoak «errealitatearen» espresio guttiz errealistak dira: horiekin azaltzen du garai hark handikion izaera aparta, besteona ez bezalakoa. Haur bizikleta zale amorratu bategatik, «Indurain bat egina dago!» esaten dugu gaur, eta denok ulertzen dugu, metonimiarekin, nolabait definitu eta handitu egin dugula kaskurria, ezagutzen dugun ziklistan handienarekin erlazioan ipiniz. Gure kontzeptuaketa, Indurainen «natu-

rakoa» bezala bihurtzen dugu harekin konparatuz. Erdi Aroan eta Errenazimentuan, nor zer izan, balio sozialaren erreferentzia funtsezkoak, naturalak kontsideratzen ziren, genealogikoak batik bat. Izan ere, arbasoen posiziotik menpean zegoen bakoitzaren bizi-lerroa gizartean: noblearen seinan noblea izango zen; jopuarena, jopu. Hau da, jatorria berdin natura zen, natura berdin patua. Beraz, hiri eta leinu handiek, patu handiak beren buruei prometatzeke, beren hastapenetan aitagoi handiak asmatu dituzte; probintzia «libreek» (Gipuzkoak, Arabak), paktu libreon fundatzaileak. Filosofia moderno arrazionalistak berak, Itun Sozial bat imajinatu du «gizartearen fundatzaile historiko» arrazionalizat. Zuzenbide Naturalaren filosofia modernoak paradigma hori dizu ondopean. Halaber «jatorriaren» eskemarekin trazatu dira historia, zientzia. Ez al da esaten, zientziaren oinarrian metaforak daudela? Teoriak bere forman ere baldintza sozialak ispilatzen ditu. Monarkia guztiek beren sorburu loriatsuak dituzte –horrek erakusten du haien «natura». Berdin herriek, nazioek. Genealogismoa, hortaz, ez da ipuin bat: zientzia eta arrazionalismo modernoek paradigma da.

Bestalde, *Untsa hiltzeko arte* ilunak ahaztu eta, fama argia, loria, hilezkortasuna, ohorea dira, Gorte inguruetan bildu diren poeten kantagai berriak. Are, kolorez beterik ari da Erdi Aroaren baitatik modernia sortzen. Karlos V.ak, Frantzisko I.ak, irudiaren balio propagangistikoa deskubritu dizute. Gertaera familiar, politiko edo militar orok bere pintorea eta musikoa beharko dizu honezkero. Mendeurreneko Erakusketan zerbait gailentzen bada, Tizianoren pintura inperialak dira, nik uste. Karlos V.aren zuti osoko laukia, Ulmeko dogo zakurraz, Jacob Seisenegger-en «bikiarekin» aldameanean. (Nork kopiatu dio nori?). Mühlbergeko zaldun bikain hori, gerrako oinaztarri berria. Tizianoren portretak –berdin Filipe II.a gaztearena– birrituak, politikituak dira, habsburgoen kokots eroria disimulatuz. (Velazquez krudelagoa izanen da babo-aurpegi koroatuekin). Kaiserraren irudi idealizatuak, monumentalak. Boterearen bikaintasun gizagaindikoaren, kaiser zaldun eta santu, lurbiraren nagusi mundutik aldaratu mistiko-heroikoaren ispilu eta aldare. Kaiserra ez baita egungoon arteko nornahi. Alexandro berria da. Augusto da, Traiano bihotz zabala; Marko Aurelio, kaiser filosofoa. Herkules berri bat. (Ez al du Hans Holbeinek Lutero bera «Herkules Germaniarra» bezala pintatu, mazo handi batekin armatua?). Leone Leoniren eskulturetan kaiserraren espresioa ez da oraindarra, beren-beregi erromatarra da beti, hala ohartarazten digu katalogoan G. Kugler-en iruzkinak. «Karlos V.a eta Furor» brontzean, kaiserraren Mühlbergeko garaipenak esanahi mitologiko bat hartzen du: ez bakarrik printze protestanteak, baizik gerra bera garaitu du. Orainez gero, garaile meditakor, Bakearen Printzea izanen da.

Virgilioren ikuskari bat irudikatzen du zizelak: Jupiterren profezia Venusi, honen seme Eneas eta ondorengoen asturu gaitzaren iragarpenaz, azkenean haien zerrendako azkenak, Zesar Augustok, behin betiko bakea ekarriko duen arte. Zesar hori Karlos V.a da orain: kaiser germaniarra Erromako jainkoekin, mitoekin, heroiekin bat egina ageri da horrela; Augustoren bakea eta boterea bereak dira. Bai, Bakearen Printzeak dira: Zesar Augusto, Karlos V.a, Espartero, Franco..., garailearen mitologia azkengabea. Hots, Boterearen mito modernoa: bakea berdin garaipena eta dominazioa.

Arteak –garaiko literaturak bezala– genealogia mitikoen funtzio bera betetzen du: Boterea jainkotzea. Mitologia grekoa eta erromatarra ba al dira, bada, izan ere, Boterearen sare genealogiko konplexu batzuk baino asko besterik? Heroi homerikoak eta familia noble greko-erromatarrak «jainkokumeak» izaten dira; hiri harroek (Troia, Atenas, Erroma) fundazio jainkozkoa izan ohi dute. Baina ez da genealogia kontu soila. Humanisten «filosofia» berri oso bat da, ohore eta handikeriazkoa (zientzia berri konkistatzailearen espiritu berarekin). Errenazimentuko artisten eta poeten imaginario berria Petrarcaren *Triunfoek* mukurua bete dute –oroit Frantzisko I.aren galeria Fontainebleaun. Manera horretantxe, Karlosen Sarrera Augsburgon, Kaiser hilaren Ahukua Bruselan (berton 1559ko erreprodukzio oso polit bat Nafarroako banderarena), Tizianoren *La Gloria* ikus zitezkeen Erakusketa horretan. Moderniaren hastapenak: Monarkia dibinoen eta Estatu nazional jainkozkoen hastapenak alegia. (Batzuek sekularizazioa deitzen duten munduaren teologizazioa!). Eta eragin sendoa izan dute hor, antzinatearen berpizkundearekin, Dantek, Petrarck, Boccacciok –1472an inprimatu da *Genealogia deorum gentilium*. Gero, 1489an, Annio Viterbokoa; 1495ean, Gaguinen *De origine et gestis Francorum*; 1510ean, Lemaire de Belgesen *Illustrations de Gaule*; 1515ean Budé; 1527an, Ruxner, etab., *Espainolak eta euskaldunak* gisako uholde gutzia...

Genealogia guk deiturarekin lotzen dugu eta deitura bakoitzak bere armarria daukala, pentsatu ohi dugu; denok dugula gure armarria, jatorri urrunarekin batzen gaituena –gure nobletasun inmemorialarekin alegia. Sinesgaitza da, zenbat bizirauten duen gure barruan arima arkaikoak! Deiturak ez darama inor Noerenganaino. Erromatarrak-eta utzirik, Europan deituraren aurretik etxearen edo familiaren armarria dago, eta armarriaren aurretik ezkutua, gudariaren babeskia. Ezkutua, XII. mendean hasi da ohitura, defentsako tresna izatetik, jaun edo etxe nobleren batzuen ezaugarri bihurtzekoa, hartarako behar zituen kolore eta apainduriez egokiturik. XIV. mendean, gerrarako baliorik gabe, sinbolo soila da jada, aitonen semeena ez ezik, burges aberatsen batzuen ere; baina baita jauntxo eliztar, abadia, diozesi eta hiriren batzuek ere armarriak hartzen hasi dira ikurtzat. Nahi eta ahal zuen

edozeinek deklaratzan zuten bere burua noblea, armari eta deitura dotoreenak berak hautatuz. Hain zuzen XIV.-XV. mendeetan ezarri da, ugaritzen ari baitzen, armarrion arauketa eta kontrol publikoa, hau da, ezkutua (noblezia) kaiserrak edo erregeak «emateko» pribilegioa. Hortik aurrera, humanistekin kultura ofiziala letratu izaten abiatu denean (letraren noblezasuna), genealogiak hasi dira inportanteak izaten «historiaren» agiri gisa, ia beti pseudo-historikoa noski, ezkutuen lekua paperak hartuz: Annio, Bouchet..., Zellius –azken honek *Genealogia insignium imperatorum regum et principum* alimale bat paratu du, 1563an. Hain zuzen 1520/30 aldekoa da Karlos V.aren Bruselako genealogia baliotsu hori, zurgaineko pergaminoan, Erakusketan ikusgai zegoena, 64 armari familiar dotorek apaindua!... Moda berriari jarraiki, txintxo asko, 1596an *Ilustraciones genealógicas de los Cathólicos Reyes de las Españas* idatzi du gure Garibayk, nagusiaren zerbitzari fina beti bera, haren ondotik usaimen fineko beste euskaldun batzuk bezala.

Denok berdinak eta batzuk berdinagoak omen garen bezala, denok gara Noeren haurrak, baina batzuk gehiago, handikeriaren ustez. Dena den, genealogia «sakratuak» paraje guztietan aurkitzen dira. Txinako enperadoreek etorki zerutarra zuten; etorki jainkozkoa du Mikadoak Japonian; herri musulmanetan Mahomagandiko etorkia erabakigarria da erlijioso nahiz politikoki. Ingalaterrako erregetto saxoinek, Goi Erdi Aroan, Wotan jainkoaren askazikoak izan behar zuten. Horrela, Elisabeth II.a, Wotan jainkoagandik zetorren genealogia nordiko tradizionalaren arabera. Baina, genealogia kristau «modernoarene» arauetz, bere kronistek (haren arkan jaio ei zen haur, ez dakit zein izen bitxiko baten lerrotik) Noerengandik etorrarazi dute. Hala nola Karlos V.a, eta Europa kristauko supernoble guztiak –eta gure Tubal: modernia zer den azken momentura arte tutik ulertu ez duten inuxente listo batzuk gorabehera, beste euskotar bat ez baita sortu eguzki noblearen azpian, arrazional, moderno eta unibertsalagorik, Tubal mitiko hori baino!

MITOLOGIA NAZIONAL(IST)AREN MITOA

Martin Ugaldek bere Euskal Herriko Historian kontatzen du, Espainian egindako aurreneko greba, Escoriala eraikitzen ziharduten hargin euskaldunek egin zutela. Filipe II.a guztiz haserretu ei zen. «El rey quiso acabar con el paro poniendo en práctica los medios a que estaba acostumbrado, los violentos. Pero se encontró con que la mayor parte de los obreros especializados de El Escorial eran vizcaínos, eran nobles, y no podían ser detenidos sin ser oídos, ni podían ser vapuleados como los siervos». Seguru nago, pasadizo

hau nik lehen aldiz Ugaldereen Historian irakurri izan banu, ez nuela sinetsi izango. Hainbateraino gaude mesfidatuta, edo zuhur/uzkur bilakatuta, euskaldunon balentria eta harrokeria kontu guztiakin. Baina irakurria neukan aspaldi liburu zahar frantses batean –autorea ez naiz gogoratzen, Escorialari buruzkoa–, Maiteren aitaren bibliotekan. Zehatz-mehatz zer izan ote den egia, beti zalantzaren bat geratzen zaizu hala ere.

Dena dela, istorioak gauza bat islatzen du: euskaldunen «hidalgiak», fenomeno sozial bezala, Inperioaren barruan adierazten zuen originaltasuna, bitxitasuna; Urrezko Aro espainolak aski islatu izan duena literaturan, Cervantesek, etc. Originalak ez du noski eskusiboa esan nahi. Santander eta Biarnon, Bigorren, edo Suitzan eta Finlandian, antzeko gauzak aise topatzen dira. Horrek ez dio bere zolia batere kentzen. Euskaldunak denak nobleak zirela asmatu zuena, tipo listo bat zen: truku txiki horrekin noblezia abolitu zuen; denak nobleak diren tokian inor ez baita noblea.

Herri guztiak dute beren nobletasuna eta harrotasuna, beren «mitoa» (adiera negatibo batere gabe ulertuta). Euskaldunok beti independenteak izan gara. Beharbada beti bertsolariak, Harri Aroan hasita. Amaren seme guztiak hemen beti berdinak izan dira eta beti demokratik. Munduko herri-rik zaharrena gara, Tubalen haurrak («un nieto de Noé le dio nobleza»), etab. Baina Israel ez zen gutxiago, bere Salomon eta Sanson eta herri hautetsiaren historia santu guztiarekin, beti Jainkoaren eskutik. Atenasko inguruak jainkoen bizileku pribilegiatuak ziren eta hango familia aristokratik jainkoen askazia. Atikan zutitu da bi oinen gainean ibiltzen asmatu duen lehen gizona. Atikan erne da zibilizazioa. Atikan hozitu edo asmatu dira bizitzeko garrantzizko landareak nahiz arteak: oliboa, garia, pikua; sua bera. Berdin, Erromako Inperioa Jainkoen obra da, Hiri eternala zeruak hastapenetik predestinatua munduaren gainean agintzeko. Are, Probidentziaren tresna, munduan baldintzak ezartzeko, noizbait Jainkoa bera gizon egin eta lurrera etor zedin (S. Agustin)... Errenazimentua pitin bat ezagutzen duenak, kultur turismo apur bat Europan egin duenak (ez hotel eta jatetxeetako bakarrik), mila aldiz ikusi dizu hori dena eta horren islak Italian, Frantzia, Ingalaterran. Edozein palazio edo museotan dago presente. Oso ezaguna da literatura guztietan. Hamaika modutan pintatua dago, ikertua, dibulgatua. M. Renaulten Greziako nobeletan kausitzen da. Edozein *King Learen* edizioko hitzaurre edo Shakespearearen biografiatan irakurtzen duzu. Literatura ingeles edo frantsesaren edozein eskuliburutxo xumetan.

Ez dut esaten, herri bakoitzak bere mitoak dauzkala eta denak antzekoak direla. Esaten dudana da, Europa guztiak funtsean mito bat-bera

daukala, eta berdina dela guztiontzat: handikeriaren, dominazioaren mitoa. Herri guztiek modu bertsuan esplikatzen dituzte beren hastapenak, egitandi eta heroi antzekoak dituzte... Mito horrek oraindik inorentzat interesik izatekotan, bada, oroz lehen mendebalean nagusitu dugun eredu historikoaren edo filosofia sozialaren («balioen»!!) nabarmenkeria eta kritikarako, izan lezake, nik uste.

Horiek nazionalisten kontu zaharrak zirela, esaten ziguten lehen apostolikoki. Eta horien kritika historikoa nahiz politikoa aspaldian ezabertzale (Arozena, Mañaricúa, C. Baroja), antiabertzale (Unamuno, Otazu), nahiz abertzale aranista (K. Mitxelena) zein antiaranistek (Mirande, Txillardegi, Rikardo Arregi, Beltza) nahikoa egina zuten arren, fantasma batzuek egundoko lanak hartu dituzte berriro fantasma horiek desegiten –eta beren buruak ausartak uste izaten. Nazionalista euskotarren ipuinak omen ziren horiek. Gero, alemanenak ere bai. (Alemanak, Herder eta konpainiarekin, nazionalistak baitira, Frantzia ez bezala). Baina, azkenean, nazionalistei erasotzeko grinak berak gaian gehiago eta sakonago ikastera bulkatuta, mito horiek ez euskaldunak eta ez alemanak, Europa osoan eskuarrak eta arrunt arruntak direla deskubritzen da –Europar edozeinek bazekiena orain ehun urte! Ebidentzia ximplea. Izan ere, kontuok ez dira deus erromantikoak, monarkia modernoak eta Estatu territorialak bezain klasikoak dira. Alegia, «mitologia nazionalista», zientzia modernoa bezain modernoa da. Ondopean dagoena, gure pentsamendu heleniko-judu bera da. Eta Eliza santu bat, batez ere, batasunaren bere kontzeptu santuaz: kontzeptu eta espiritu horrekin egin baita kultura eta Estatu berrion batasunaren historia. Kultura horren eta pentsamendu horren espresioak dira Paris eta Madril, Cervantes eta Racine; edo berdin Camões eta Shakespeare, Newtonen zientzia, Hizkuntzaren Erret Akademiak, Tiziano eta Velazquezen portretak, eta mitologia nazionalista ere bai nahi baduzu. Hots, modernia oro har.

Freudek «mitologia» nazionalista honen azalpen bat ematen digu bere *Artearen psikoanalisian*. Herri batek, txikia eta pobrea den artean, ez du historian pentsatzen. Lurra lantzen eta inguruko etsaietatik defendatzen ahalegintzen da («historia gabeko aro»). Gero, indartzean, boteretxoa lortu eta autokontzientzia puntu bat irabaztean, bere jatorria ezagutu nahia sentitzen du. Baina jatorri hau, autokontzientiaren interesen arabera interesatzen da. Eta horrela eskuratzen den historia «gehiago da, erremedio gabe, oraingo iritzi eta gurarien espresioa, iraganaren imajina baino». Faltsifikazioak ote dira, orduan, mito hauek? Ez: legendazko materialen azpian esperientzia historikoaren egia dago, dio Freudek. Bakarrik, irakur-

tzen eta ententitzen jakin behar. Salbazioa sasiilustrazio berandutar batean –beti berandu gu!– bilatu ordez, mitoaren kontzeptu positiboago bat lortzen pixka bat gehiago ahalegindu izan bagina, Freuden edo Valéry ez bereziki alemanaren *Variété II* amaierako «Sur les mythes» gutuntxoaren zentzuan adibidez, istilu gutxiago izango genuen beharbada. Hala, gurea arrazoimen apalagoa izango zen (hots, gaurkoagoa, irekiagoa), ez bere burua oraintxe deskubritu berria duen aztore intolerante hau; eta ez zukeen arazorik izango, imajinazioari bere kreazio «mitologikoetan» espazioa libre uzteko. Sentimendua baita, ez arrazoimena –sentimendu erremina–, «mitoa» toleratzen ez duena. Komunitatea imajinak biltzen du, ez arrazoiaketak, zioen G. Durandek.

Mitota sendotzeko faltsifikazioak beste zerbait dira (apenas dira, ordea, nazionalistak arte horretan iaioenak), eta, Konstantinoren donazioa-eta ez aipatzeko beste alor batzuetan, literaturan ugari egon dira holakoak Errenazimentuaz gero, Portugaldik («*Reliquias da poesia portuguesa*») Txekiara (V. Hanka), Euskal Herritik («*Leloren kanta*», «*Altabizkar*») Alemaniara («*Uralindachronik*») eta Ingalaterrara (MacPherson, Th. Chatterton). Efikaza mitoa da (faltsifikazioraino!), ez faltsifikazioa bera. Eta ez literaturan bakarrik. François de Rosières-ek, Lorenako noble guztiak Karlomagnoren eta merovingiarren jatorrikoak egiten zituzten dokumentuak asmatu ditu. Bourbondarren genealogia apaintzeko dokumentu faltsuak paratu ditu André de Saint-Nicolas prioreak... Ezer berririk ez, ordea, mendebaleko eguzki zaharraren azpian. Jada Antzinatean Akusilaos-ek eskrupulurik gabe faltsifikatu ditu genealogiak. Klitenes-en erreformak, leinu historiko handiak baztertuz, gizarte atenastar osoa hamar *phylum* edo tribu artifizialki asmatutan eratu duenean, haietako bakoitzari arbaso mitikoak «aurkitu» zaizkio (eta monumentuak eraiki Agoran!). Homero edo Virgilioren hainbat testu faltsu, izkribu orfiko eta pitagoriko, Numaren liburu, Falarisen gutun, are Seneka eta San Pauloren arteko eskutizketa, etab., heldu zaigu Antzinateetik. Dirudienez, Iliada ahozko tradizioetik idatzira bildu denean berean, Pisistratok bertso bat kontrabandoan gehitu du testuan (557.aren segidan), Salamis betidanik Atenas izan zela frogatzeko. Ios-en Homeroren hilobia erakusten zizuten. Plateako zelaian tumulu faltsuak eraiki zirela, Herodotok kontatzen du (IX, 85). Une egokian, mirakulu batez, orain Ama Birjina agertzen bada, Orestesen hezurak deskubritzen ziren Espartan, Teseorenak Atenasen, etc. Akilesen ezpata hemen, jainkoen «sorlekuak» eta heroien erlikiak edonon. Grekoen «faltsifikatzailearen naturaz» mintzatzeraino doa Burckhardt.

Euskaldunen Aitor eta Tubalez oraindik burlatzen ari dena ignorante hutsa baino ez da Europako historian, artean, kulturean. Gure historia horixe

da, mendebaleko gure kultura. Atenasko eta Jerusalemgo iturrietatik ikasiz eraiki duguna. Guztion kulturaren akatsak ez bailirateke talde baten edo joera baten akats partikulartzat jo behar, etsaia kondentatzearen deabruzko teoria unibertsal deabruak muntatuz. Alegia, kritikatzten dugun faltsifikazioen historian, beste faltsifikazio bat gehituz.

(Hau dena euskal mitoen kritikoentzat ere azkenean ezaguna bilakatu da nonbait. Hala ere, ziur egon, betiko topiko eta aurreiritzi dogmatikoak ez dira ezertan aldatuko: nazionalismoak mitikoa, irrazionala..., izaten jarraituko du beti, berdin-berdin. Izan ere, zein irrazionalagoa, bere aurreiritzi propio irrazionalen eszenarista baino?).

HISTORIAKO ISTORIO ETA KOMERIAK

Noiz hasten da «Frantziako historia», edo «Espainiako iragana»? Kontua da, gaur egun hor egon badaude, punturen batean hasi egin zirela, gero hastapen puntu horrek Espainia edo Frantziaren eternotasuna frogatzeko balio izaten badu ere askotan. G. Mairetek «Errenazimentuko ideologia» edo Errenazimentuarena, bietara itzul daiteke, deitzen dio horri. Adib., modernitatea bera guk punturen batean hasi egiten dugu: Errenazimentuan hain zuzen.

Hasiera bat? Historian ez dago hasierarik, esango duzu. Historia denbora da. Denbora ez da hasten.

Horixe da Errenazimentuaren mitoa: ez dago, baina ipini egiten dugu. Natura kreazio bezala ulertzen duen kulturak, egun batean historia ere kreaizio –fabrikazio– bezala ulertu eta fabrikatu egin dizu: gizon-emakumearen obra orain. *Interpretazioa* bera kreaizioa da (munduaren aldakuntza errotiko bat, Marxek uste zuenaren aurka). Antzinateak ez du inoiz gogoetatu zer den Antzinatea, edo Erdi Aroak zer den Erdi Aroa; baina Errenazimentuak oso kontzientzia bizia du, bera «Birjaiotzea» dela –eta kontzientzia horrek bihurtu du iragana, zati bat Antzinate eta klasiko, eta handik Errenazimentura arteko guztia Erdiko Aro hutsa, ezerezaren aroa.

Kontaera biblikoan naturaren hasiera eta historiaren hasiera bat dira eta batera garatzen dira (gizakia naturan dago eta historian dago, eta biak Jainkoaren eskuan). Orain –naturatik nahiz Jainkoagandik bereizi– gizakiaren historia guztiz beste zerbait bilakatu da. Hau gizakiak berak egiten du, muntatu eta desmuntatu. Denborari gagozkiola, Errenazimentuak «hastapena» deklaratu du bere aldia, denboraren joairaren erdian; eta «jarraipena», ez

bere aurreko garaia (Erdi Aroa), baizik antzinatearena zuzen-zuzenean, denboraren gainetik zilipurdi eginez. Beraz, gauza bat da jarraipena ideian edo zentzuan, eta beste bat jarraipena denboran. Zentzuan, orainak –iraganaren eta denboraren nagusi– bere gogara asmatzen ditu hastapenak eta jarraipenak, denborak eta ez-denborak («iraultzak»). Historia, zentzuaren eraikuntza bat bilakatu da. Iragana orainaren eraikuntza bat, hortaz.

Artean ur asko pasa da ibaian eta, guk badakigu zenbateraino Errenazimentuko hasiera Erdi Aroaren jarraipen isil lurpetarra den barnagoan. Iragana eta jarraipenaz jabetzeko modu bat da, Klodobeok bere burua erromatarra deklaratzeko, frankoek beren jatorria Troian asmatzea (erromatarrek bezalaxe), edo Karlomagno Erroman kaiser koroaraztea bere burua. Frankoen koroa Kapetoei hartu dutenean, usurpatzaileak baino ez dira eta iragan handi gabeko familia: errege kontsakrazioari eskerrak, ordea, Salomon eta Daviden ondorengo bihurtu dira. (Eta Jesus eta Mariaren leinukoak izango dira Frantziako erregeak). Errenazimentuak ez du egin, aspaldiko praktika zaharra, eskema bibliko jada sekularuetan nolabait intelektualizaturik, postura teoriko moderno bihurtu baino. «Razionalizatu» egin duela, esango dute Max Weberren maitaleek. («Historia, zetzaz jantzirik ere, mito geratzen da», gehituko dugu guk). Erregeek politikoki egin egiten zutena, historiaren eta Aroen printzipio filosofiko bilakatu da orain. Filosofia horrek oraina «jatorriarekin» loturik asmatu du: lehena arrazoa, oraina emaitza arrazionala. Historiak logika (lotura) bat du. Lotura ez dago Jainkoak ideian emana –historia sakratuan zegoen bezala–, giza ekintzan baizik: antzinakoak, gaur, gu gara; eta gu gara (italianoak, espainolak, frantsesak) antzinako haiek eginaren jarraipena. Historiak gudan jarraitzen du: baina historia geuk hautatu batek (geuk hautatzen ditugu arbasoak!).

Iraganaren jabetzak, gero, oraingo jabetasunak ziurtatzeko balio du. Karlos V.a Noeren ondorengoaren denez, haren kronistek, jada Noe ezkerreko Ipar Afrika, berdin Amerika, eskubide osoarekin Espainiako erregeari dagozkio, frogatuko dute. Kaiserrak berak gutun batean Gonzalo Fernández de Oviedo, Indietako kronistari, honen *Historia General y Natural de las Indias* kariaz (1535), bere atsegin handia aitortu dio «hiru mila eta laurogeita hamaika urte duela jada lurralde haiek Espainiako erret ondarea direlako, eta ez da harriztekoa hortaz, hainbeste urteren buruan, berriro bere jabeari itzuli badizkio».

Edo alderantziz, orainak iragana justifikatzen dizu. Eskolako testu bat hartzen baduzu, Frantziako historia, Frantzia nola osatu eta zentralizatu den, da. Prehistoria eta antzinatearen nahaspilatik hasi eta, tartetxo ez frantses

baten ondoren, erromatarra, gero mila krimen eta gerra artean, nukleo txiki batetik (Reims/Paris) ordena eta batasuna zabalduz doa geografian, hedapen epiko loriatsua. Baina gaur Frantzia ez da monarkia bat! Beraz, aldi berean, Frantziako historia garapen epiko loriatsu bat duzu halaber, basakeria beltzenez hasi eta, erregeak gillotinatuz, matxinadaz, iraultzaz, gerra zibilez, azkenean demokraziaren eguzkitara eta libertatearen argira iristeko. Bi historiek (batasuna eta demokrazia: egungo autokontzientzia nazional frantsesa) historia epiko handi bakarra osatzen dute: «la marche vers la Nation Française». Ez da erraz ulertzen, errege edo jeneral askok nola kolaboratu duen askatasunean, esate baterako askatasunaren aldekoak sarraskituz edo Frantzia horretakoxe hainbat hiri eta eskualde libre konkistatu eta zanpatuz. Baina historia bere «helburua» arrazionalki bilatzen duen prozesu logikoa deklaratu denez gero, eta helburu hori orainaldi hauxe denez, hona dakarten errege, konkista, gerra on zein gaizto denek paper positibo bat dute azken finean. Hala, Estatu moderno guztiak Errenazimentuko mitoan bizi dira: «Beren orainaren legitimotasuna agertzen dien memoria baten beharra dute gure gizarteek» (G. Mairet). Memoria hori fabrikatu egiten da.

Kultura (ofiziala batik bat), memoriaren fabrikazioa da hein handi batean. Hortik historialarien berebiziko garrantzia produkzio ideologiko modernoan. Hortik historialarien mila komeriak ere. Artistak eta intelektualak izaten dira beste fabrikante nagusi batzuk, eta maiz aurkitzen dira kontraesanetan harrapaturik. Errenazimentuan bertan, «memoria», errepublikanoa izan daiteke (Florentzian) edo inperiala (Madrilen, Parisen). Erdi Aro ideologikoki unibertsalistatik irteeran, antzinatearen eredu –beraz, diskurtso– erabat unibertsalistaz eta nonahi berdinez, partikularismorik nazionalistenak garatu dira. Klasizismoa monarkista esklaboia izan daiteke, eta iraultzailea gero. Burges liberala Londresen, nazionalista autoritarioa Berlinen. Absolutismoaren aurkako erreakzio bezala hasi, eta haren jarraipen bihurtu. Esparta iraultzaile erradikalen mitoa da behin (Robespierre, Saint-Just), kontrairaultzaileena hurrena (J. de Maistre). Bat-batean nazioa, ezkertiarren aldarria, eskuindarrena bihurtzen da (Dreyfus afera). Memoriaren fabrikazioa eta intelektualaren identifikazio asmo pertsonalak nahastan direnean, antzezten dira komeria politenak. Orduan, demokrazia absolutu politikoa da, baina Konstituzio badaezpadako bat onartzen duena da demokrata bakarra. Abertzalea ezin da demokrata izan. Bitxiki Renan eskuindar europutz, arrazista, antisemita, historian biolentzia «emankorra» gorestekoa eskrupulurik inoiz izan ez duena, saldu nahi izaten digute nazio arazoan maisutzat. Edo Unamuno beti errebeldea burges liberal mantso bat bihurtzen digute, tolerantziaren maisua; eta ia euskal abertzale primitibo

irrazionala geroxeago, komeni bada, funtsean denak bost axola baitio, gerra egitea da axola dion bakarra. Horrela egiten da «iragana». Eta iraganaz zein nola jabetu, dago gerra.

Ez ote da beti horrelatsu izan?

Batez ere modernoa historia «justifikatzeko» industria hori da. Grekoentzat historia betiereko ziklo errepikakorren gupila zen, urtaroena bezala. Zentzu estriktoan, Grezian kontzientzia historikorik ez dago. Urtaro bakoi-tzean iazko bizitza-erritmo bera errepikatzen den eran, halabeharrez errepikatu egiten da historian zer gertatu ere –tiraniatik gobernu onera, gobernu onetik tiraniara, mugimendu handiak–; historia bera joan, ez doa inora. Tra-ma eta helmuga bat, norabide bat, judu-kristautentzat bakarrik du historiak (Yahvek idatziriko gidoiaren arabera), kreaziotik Azken Judiziora doan le-rroa. Historiaren filosofia moderno sekulartuan –agian hobeto: teologiza-tuan– Estatu subiranoaren (Hegel) edo gizarte aske klase gabekoaren (Marx) helburura ei doan lerroa.

Egia da, grekoak gu baino etsiagoak dira, egiatiagoak. Ordea, paradisu-rik agian ez du izango haien historiak (beraz, justifikazio faltsu judu-kristau-rik ere ez helburu sakratu baten izenean), baina, gutxienez Platonez gero, idealak bai. Mitoak. Duela bederatzita mila urte –dio Atlantidaren mitoak–, Atenas platondar, hots, barnealdetar, hoplita, kasik espartar bat, Platonen Atenas ideala, aurrez aurre aurkitu zen inperio itsastar erraldoi batekin (Pla-tonen egunetako Atenas bera). Gerra ikaragarri batean Atenas idealak abar-rakitu egiten du Anti-Atenas ideala. Hau da, itzulita: ez bedi Atenas Atlan-tida bat bihurtu (itsasoko inperio bat), bere hondamena izango da! Atlantidaren mitoa, Platonen «Kasandraren deiadar» alferrikakoa, ez da kontinente galdu baten ipuina, baizik ideal galdu baten parabola. Atenasek bere hastapenetara itzuli behar du! Betikoa, beraz...

Grezia aro klasikotzat daukagu eta klasikoa erromantikoari kontrajar-tzen diogu. Erromantikoa, orainaldia iragan poetizatu eta idealizatu baten argitan bizi duena, baldin bada, herririk erromantikoena munduan, zioen J. Burckhardtek, grekoa da, bere iraganaren mitologia guztiarekin («ganz ko-lossale Romantik»). Klasizismo guztiak lirateke erromantikoak. Erromanti-zismoa deituak, aldiz, bere klasizismoa dizu –eta susmoa dut, Orixek eta, Estefaniaren ikasleek (Zaitegi, Andima, etab.) asko zor diotela. Erromanti-zismoak badu bere legenda heroiko helenofiloa ere: Greziaren askatasuna-ren alde bizia eman duen Lord Byron. Bakarrik, egia da Lord Byron Misso-longhin hil zela (1824): baina ohean, ez barrikadetan; zainetako odola, bertute heroiko baino bizio humanoen ondorioz gehiago, petrikilo batek

gaizki isurarazita (zer prosaikoa!). Hala ere, egiazko egia hobeto adierazten du, datu «objektibo» horiek baino, legenda erromantikoak. Lord Byron baitailan hil da! Gaurko grekoek berek hala ulertu dute, Lord Byron atzerritarrari Independentziako Heroi Nazionalen oroitarria jaso diotenean Missolonghin.

Iragana beti mitoa da.

MITO ZAHARRETATIK UTOPIA BERRIETARA

Aiorabide goresten zuen Gabriel Arestik, matxinoa, Bilbon urkatu zutena. Eta gaitzetsi egiten zuen *Foru Berria* (1526). «Orduan kendu zizkiguten harmak. Orduan eman zizkiguten Fuegoak». Errege arrotz baten menpean eta aristokrazia gaztelaniartu baten esku jartzen zuen Bizkaia, Gabrielen esanean, lege berriak («Alemaniako enperadoreak emana»). Paradoxa ote da? Egiaz, Foru Zaharrak (1452) deusik ez zioen bizkaitarren aitoren seme edo nobletasunaz. Foru Berria izan da, hain zuzen, bizkaitarrak oro nolabait aristokrata aitortu dituen, hidalgo edo kaparetasun eskuarraren deklarazioaz! Arestik berak ez baitzeukan saltzeko titulu noble hori, «aitaren etxea». Eta Gernikako Batzarrak Bizkaiaren betiko independentziaren eta nobletasunaren «mitoa» tribunaletan eta erregearen aurrean, zituen eta ez zituen aditu guztiekin defendatuko du Valladolideko Chancilleriako fiskalaren aurka, Filipe II. agandik onespren espresua lortu arte. Euskaldunok nobleak gara, betidanik libreak, sekula inork menperatu gabekoak; Foruak geuregeure legeak dira (Noek berak emanak apika, eta agian bertsoetan gainera, Ibarguenek pentsatzen zuenez), beti fededun garbiak izan gara, ez heresiak eta ez odol zikin judu ala mairuk inoiz kutsatuak... Mitoak? Faltsifikazioak?

Nolanahi ere, denbora askotxo eraman dugu, iraganak egiten gintuela. Normala zen. Halatsu zen mundu guztian eta halatsu izaten da beti hein batean. Iraganarekin egiten dugu geure burua. Horretarako, lehenengo, iragana bera egiten dugu. Ez lehenak ez bakarrak izan gara estrategia horretan: inguruko herrietatik ikasi besterik ez genuen egin, egia esan. Indibil eta Mandonio espainolak omen dira eta Trajano ere bai. Abd ar Rahman edo Boabdil ez [Karlos Va. bai], baina hala ere Granada eta Kordoba iragan espainoleko altxorak dira. Hengist eta Horsa, Penda gerraria, Arturo erregea bera, ingeles peto-petoak dira. Galia bretoina suntsitu zuen eta are suntsitzen ari den Frantziak, Asterix eta Obelix arbasotzat ospatzen ditu. Egunotan Maison de la Francek Madrildik bidali didan gida turistiko-kultural «ez-konbentzional» batek, prehistoriara bidaia bat eskaintzen baitu, Les Eyzies-ko leizean Périgord-en «nuestro antepasado de mayor edad, esto es, el abuelo de apellido

francés» idoro zela, jakinarazten dit. Atapuercan, hedabideei sinestekotan, «lehen espainola» agertu da noski.

Zer eskandalizatu? Greko-judu-kristautxoak gara denok. Babiloniako desterrutik itzuli zenean, bere burua berregin behar izan zuen Israelek, Esdras eta Nehemiasen buruzagitzapean: Jerusalemgo harresiak jaso zituen eta historia nazionalaren ahozko tradizioak idatziz bildu. Hau da, hiria eta kontzientzia berreraiki zituen. (Herri bat bere murrak eta bere memoria da). Mendeetako ilunpearen ondoren, Grezia berria, Maraton eta Plateako pertsiarren garaile haidorra, bere identitatea zoritzen hasi denean, nolanhiko jauziak denbora nahiz lekuen gaintik sorgintsuki egin ditu, orainaldia eta prehistoria, Iolkos-ko kultura neolitikoa (Jason eta argonauten mitoa), aro minoiko eta mizenastarrak (Teseo), immigrazioak, hedakunde helenikoa itsaso eta irletan (Odiseo), ehunka urte lehenagoko gerrak eta hondakinak, Kreta, Troia eta Atenas garaikidea, dena kontakizun jarraitu batean biltzeko, mila moduko saga eta mitotan mundu ezagun guztia presentearekin korapilatuz. Horrela Greziak, historia faltsifikatuz, historia bihurtu du lurralde haietako iragan ilun guztia. Eta, historia bihurtuz, Grezia bihurtu du.

Hots, bere historia –historia bizi eta erreala. Izan ere, oraingo interesekin asmatzen da iragana; eta iraganak –imajinatuak– egin dagi gero geroa. Greziak egin du mitoa eta mitoak Grezia egin du. Euskal Herriak mitoa egin du eta mitoak Euskal Herria. Horrela, bada, historiaren faltsifikazioak kontsideratzen direnak, kasik historiaren iraultzak kontsideratu beharko litrateke agian hobeto. XIX. mendearen buruan Evansek Knossosko freskoak ezagutzera eman zituenean, artistei egin zien zirrarak Art nouveau mugimendua sorrarazi zuen European. Gero 1910ean Knossosko freskoak zaharberritu behar izan zirenean, kolore-berriztatzeak Art nouveau European garatu moduen eran egin ziren, arkeologikoki ez leialegi beharbada. (Historia eta historiaren interpretazioa gurpil baten jirabira dira). Faltsifikazio historikorik sonatuenetako bat literaturan Macphersonena dateke (1760, 1765), berak Eskozian jasotako poesia zeltiko antigoalekoa omen zenarekin. Baina Macphersonen faltsifikazioek egundoko eragina izan dute (Goethe, Hölderlin), joera berri bat harraraziz poesiari Europa osoan. Faltsifikazio hutsa da Th. Chattertonek «aurkituriko» Erdi Aroko poesia ere; baina Keatsek literatura ingeles guztiko «idazle garbiena» deritzo, hizkera poetiko berri baten maisua (mitoa errealitatea baino errealago!), eta –haren musika Miltonenari hobetsiz– jeinurik handienetakotzat Shakespearen alboan aipatzen du. Innsbruckeko Errege Kaperan Maximiliano I.a bere genealogia «mitologiko» guztiak inguratua dago hobiraturik: ez dira falta Julio Zesar, Arturo erregea berbera, Peter Vischer, Durero eta Inperioko artista hoberenen irudikapen

miragarrietan aurkeztuak. Eta irakurtzen dut historiako liburu batean orain-txe, Inperioaren kontzeptua eta Kaiserraren ideia XV/XVI. mendeen arteko biragunean zein zen ikasteko trataturik aproposena, hilobiko «mitologia» horren behaketa zehatza genukeela.

Errealitatea, mitoa, utopia, historiaren elementuak dira nahas-mahas, batzuetan lagunak, batzuetan etsaiak, beti presenteak. Bizkaitarren «mitoa», Valladolideko tribunaletan juridikoki balio izateko adina erreala zen XVI. eta XVII. mendeetan; politikoki aski erreala zen XVIII. mendean, jada literarioa gehiago XIX.ean; eta nolabait erreala da oraindik ere, beste modu batera: esate baterako, mito horri erasotzen dihardutenen pozoi propagandistikoan, eta eraso horrek, barre eragin orde, mindu egiten gaituenongan. Israel ez da bere mitoan baino oinarritzen. (Inork zaila badu identitate nazionala mitoaz kanpo definitzea, juduak dira). Ez ote da mito guztiz bizigarri eta emankorra, juduentzat ez ezik, kultura mendebaldar guztiarentzat? Bere sakabanaketa mediterranean guztian, hizkuntzak eta mitoak bateratu du nazio heleniko klasikoa.

«Odol garbia» ia edozein kargu eta titulutarako ezinbestekoa zenean Eliza nahiz Estatuko zerbitzuetan –idazkaria izateko bezala kalonjea izateko, edo estudiante soila izateko Salamancan–, behialako mitoa egokia izan zen euskaldunak beren espazioan sozial-politikoki eroso kokatzeko, bideak libre edukitzeko administrazioan, Elizan nahiz Armadan. Mito sozial efikaz bat. Israelen biziraupena batez ere bere mitoari zor bazaio, Euskal Herriaren kasuan ere beharbada mitoa ez da izan iraupenaren arrazoi txikiena, Aro Modernoan batik bat.

Baina herri bat bere memoria (mitoa) da eta bere utopia da –askotan jada mitoa espresatua egoten dena. Hasteko, mitoak bere garaian eduki dezakeen zentzu positiboa ez da derrigor positiboa betiko. Denborarekin inolako zentzurik gabe gera liteke: arazo larria da hori, esaterako, bere mitoaren funtsezkoa basamortuko biziera nomadan garatu zuen Israelentzat (eta hainbat tenka sortzen du judu ortodoxo eta liberalen artean). Oso anbigua eta problematikoa ere ager liteke: izan ere, Inperioaren balio sistema funtsean onartu egin dela kultural-moralki, esan nahi du, euskal mitoan adibidez. Beraz, iraganaren esklaboak ez izatekotan, mitoak, ez eguneratu bakarrik, gainditu egin behar du bere burua. Utopia behar du.

Iragana mitoan egin egiten den legez, egin egin behar izaten da etorkizuna. Baina gaur ezin digu esan inolako «ismo» historikok (utopia hori bera zen mito bat!), inon ez dagoen lur hori –utopia, gure borrokak lainopean bilatzen duen irla–, zein eta zelakoa izango den. Ezin gara, pentsamenduan

ere, etorkizunaren jabeak egin. Promesa iraultzaile handiak funditu dira. Itxaropen hutsa da berriro itxaropena. Inolako segurantzirik ez. Borroka hutsa da berriro borroka, filosofia unibertsal baten aldamiarik gabe. Utopia gaur ez da «*de optima re publica*» ametsa. Orientazio bat baino ez ilunpean, joera bat, «posiblearen modelo», argi bat edo ideia araukatzaile bat, gida izango duguna bilaketan. Alegia Kant, Marx baino gehiago, berriro. Eta al-dian-aldian proiektu konkretu batean mamitzen jakin beharko da ideia hori.

Orain gure zeregina ez da monarkia espainol edo frantsesean leku eroso bat edukitzea, baizik European. Eta Euskal Herri bezala edukitzea, ez probintziak, mundu berrian bizirauteko. Beraz, nortasun berri bat eraikitzea geroari buruz, gure egoera eta izaera sozialari –historiak jarauntsi digun nahaspila sozial, linguistiko, politiko guztiaz– soluzio original bat asmatuz, behiala noblezia unibertsalarekin egin zen moduan. Iraganaren erlikiak gordetzeko, agian aski baitira egungo erakundeak, franko erlikiak berak ere. Etorkizunari aurre egiteko, erakunde eta formula sozial berriak imajinatu beharko dira agian. Nola? Gure historian, mitoari atxikiegiak, utopia ahaztu dugu askotan. Gero, utopia handian sinetsiegi beharbada, mitoari zaputz egin zion jende batek –oroit Aresti– momentu batean. Beste batzuek, aurrena mitoari, gero utopiari, denari zaputz egin diote, eta beste aberri batzuetan bilatu dute zortea. Guri, mundutxo honen gozagai eztiak oroipena eta itxaropena direla, esaten digu beti eta berriro Goethek belarrira («Veneziako Epigramak»). Ez dosi handietan. Mitoa pixka bat –libertatez–, utopia apal bat, eta mundua gure aurrean zabalik.

ERREFERENTZIA BIBLIOGRAFIKOAK

ALLEN, DON CAMERON (1949), *The Legend of Noah*, University of Chicago.

AMALVI, CHRISTIAN (2005), «Naissance et affirmation du mythe national de la bataille d'Alésia dans la littérature populaire et scolaire française: 1848-1958», ikus *Institut Historique Allemand*.

BERANGER, JEAN (1991), *L'Imaginaire de la Nation*, Presses Universitaires de Bordeaux.

BRUNAU, J. L. (2008), *Nos ancêtres les Gaulois*, Paris: du Seuil.

BURCKHARDT, JACOB (1982), *Griechische Kulturgeschichte*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

- INSTITUT HISTORIQUE ALLEMAND (2005), *Alésia et la bataille du Teutoburg. Un parallèle critique des sources*, Colloque franco-allemand.
- GOUDINEAU, CHRISTIAN (2005), «Les Gaulois, Vercingétorix et le sentiment national au XIXe siècle», ikus: *Institut Historique Allemand*.
- GRAVES, ROBERT (1986), *Los mitos griegos*, Madril: Alianza.
- GRIMAL, PIERRE (1985), *Virgile ou la seconde naissance de Rome*, Paris: Arthaud.
- GRIMM ANAIK (1993), *Deutsche Sagen*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- HERODOTO (1997), *Historiak*, Bilbo: Klasikoak.
- HOSKING, G.-SCHÖPFLIN, G. (arg.) (1997), *Myth and Nationhood*, New York: Routledge.
- SCHWAB, GUSTAV (1993), *Die schönsten Sagen des klassischen Altertums*, Kehl: Swan.
- SIMON, ANDRÉ (1989), *Vercingétorix et l'idéologie française*, Paris: Imago.
- TOYNBEE, ARNOLD J. (1981), *Estudio de la historia*. Compendio de D. C. Somervell, bol. I, Madril: Alianza.
- UGALDE, MARTIN (1997), *Nueva síntesis de la historia del País Vasco*, Donostia: Ttartalo.
- VERMES, GEZA (2006), *Nativity. History and Legend*, London: Penguin.
- VV. (2000), *Kaiser Karl V (1500-1558). Macht und Ohnmacht Europas*, Bonn: Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland.